

**ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ У ДИТИНИ-
ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПЕРЕДУМОВИ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЇЇ ДО
ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

В.Ф. Сергєєва,

*доцент кафедра педагогіки, кандидат педагогічних наук
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
вул. Винниченка, 30, Луцьк, Україна, 43000*

Л.В.Заремба,

*доцент кафедра педагогіки, кандидат педагогічних наук
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
вул. Винниченка, 30, Луцьк, Україна, 43000*

У статті аналізуються особливості формування у дітей старшого дошкільного віку самооцінки процесу і результату діяльності, що найкраще відбувається в ігрових формах роботи і є важливим показником сформованості передумов навчання у школі.

Ключові слова: старший дошкільник, самооцінка діяльності, підготовленість до навчання в школі, ігрова діяльність, гра за правилами

**FORMATION THE SELF-ESTEEM OF PRESCHOOLER ACTIVITY
AS A PRECONDITION OF READINESS FOR SCHOOLING**

V.F.Sergeeva

*Chair of Pedagogy
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Vinnichenko, 30, Lutsk, Ukraine, 43000*

L.V. Zaremba

Chair of Pedagogy

This article analyzes the features of formation the self-esteem of process and the result of activity of senior preschoolers. This activity occurs the best in form of gaming and it is an important indicator of formation the preconditions for schooling

Keywords: senior preschooler, self-esteem activity, readiness for schooling, play activities, game by the rules

Вступ. Показником розвитку людських ресурсів та потенціалу країни вважається моральність та духовне здоров'я, різнобічність професійної підготовки, прагнення до інновацій, здатність до неординарних рішень, що є важливим чинником прогресу. Враховуючи ймовірнісний характер соціальних перспектив, людина, її інтелектуальний і моральний потенціал, перетворюються на «основний фактор саморозвитку суспільства». У зв'язку із цим значно зростає роль обґрунтованого вибору. А обґрунтований вибір без самоорганізації, самооцінки, критичного мислення неможливий.

Проблема вивчення закономірностей формування самооцінки, саморегуляції, самомоніторингу, керування людиною власним поведінням є в психолого-педагогічній науці однією з найбільш фундаментальних задач. Її розробка ведеться в багатьох теоретико-прикладних напрямках. З різними аспектами цієї проблеми пов'язані дослідження К.О. Абульханової-Славської, В.А. Іванникова, О.О. Конопкіна, В.І. Моросанової, О.М. Леонтьєва, В.Д. Шадрикова, Я.О. Пономарьова й ін. Досліджено сутність, природу і роль свідомої активності суб'єкта в інтелектуальній діяльності (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв і ін.), складність, інтегративність її механізмів (А.К. Осницький, У.В. Ульяновка, Б.Ф. Ломов, О.О. Конопкін та ін.), специфіку формування її окремих компонентів у дітей дошкільного віку (Л.І. Божович, Л.А. Венгер, Д.Б. Ельконін та ін.). Однак спеціальних досліджень, присвячених формуванню самооцінки діяльності, саморегуляції для реалізації вікового потенціалу дитини-дошкільника, а також пошуку оптимальних умов її становлення дуже мало. Значення самооцінки,

саморегуляції, самоаналізу для досягнення успіхів у діяльності очевидне. Роль цих процесів у розвитку дитини підкреслювали багато авторів, називаючи їх по-різному (довільне поведження, самоконтроль, керування своєю діяльністю тощо).

Постановка проблеми. Доцільним стає вивчення особливостей формування самооцінки діяльності в дошкільному віці, тому що саме в цьому віці йде інтенсивний розвиток усіх здібностей і задатків дітей, що обумовлюють подальше успішне навчання в школі.

Відтак, **метою** заявленої статті є аналіз особливостей та найбільш сприятливих умов (ігрові форми роботи) розвитку у дітей старшого дошкільного віку самооцінки процесу і результату діяльності, що є важливим показником сформованості передумов навчання у школі. **Методами дослідження** обрано науково-теоретичний аналіз літературних джерел; обробка, систематизація, узагальнення наукового й прикладного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Важливим і багатогранним завданням першої освітньої ланки – дошкільної є підготовка дітей до навчання в школі. Основний нормативний документ, який визначає сучасні вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні, її пріоритети, – Базовий компонент дошкільної освіти (оновлений державний стандарт з 2012 р.) [1]. Його чинність підтверджено Законом України «Про дошкільну освіту», в якому, зокрема, сказано: «Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті» [5]. Він скеровує педагогів, батьків на забезпечення кожному дошкільникові достатнього і необхідного рівня розвиненості, вихованості, навченості, життєвої компетентності, адаптованості та адекватної зорієнтованості в довкіллі, надання рівних стартових можливостей усім дітям перед початком шкільного навчання.

З вересня 2013 року дошкільні навчальні заклади України працюють за оновленою програмою навчання й виховання дітей від 2-х до 7-ми років

«Дитина», яка науковцями і педагогами-практиками визначається як програма наступності дошкільної та початкової освіти. Цей важливий документ забезпечує реалізацію створення сприятливих умов для повноцінного та гармонійного розвитку особистості дошкільника. Він є концептуальним орієнтиром у роботі усіх ланок дошкілля.

З урахуванням введення дошкільної освіти як обов'язкової нагальною постала проблема підготовки дітей до навчання в початкових класах. У зв'язку з цим у чинній програмі суттєво доопрацьовано розділ «Наші старші діти», де натепер розміщено диференційований зміст навчально-виховної роботи для дітей 6 року життя та 7 року життя, що дає змогу вихователям варіювати зміст навчально-виховної роботи з урахуванням вікових можливостей 6-річних або 7-річних дітей, які відвідують старші групи днз. Зміст цього розділу програми «Дитина» повністю узгоджений із програмами початкової школи та забезпечує взаємозв'язок змісту дошкільної та початкової освіти [4].

Прихід в школу – це початок нового етапу в житті дитини, входження її у світ знань, нових прав і обов'язків, складних і різноманітних відносин з дорослими й однолітками. Відтак, значна кількість дітей, що приходять до школи, з самого початку відчують великі труднощі. Однією з головних причин їхніх невдач є несформованість у дітей відповідних компетенцій. Тому подальший пошук ефективних форм і методів підготовки дітей до шкільного навчання має принципове значення.

На нашу думку, проблема підготовки дітей до навчання у школі не вичерпується можливістю формування у дітей певних, навіть дуже значущих для шкільного навчання знань, вмінь і навичок. Загальна готовність до школи – підсумок всього попереднього навчання, виховання й розвитку малюка у дошкільному дитинстві. Вона формується поступово і залежить від умов, в яких перебуває дитина у дошкільний період. Питання про ступінь готовності дитини до навчання – це перш за все питання, якими можливостями вона володіє для переходу до нової форми діяльності і які передумови і джерела для цього переходу сформувались у неї на кінець дошкільного дитинства. Дитина, на

думку Л.С. Виготського, перш, ніж зуміє вчитися за програмою дорослого, здатна вчитися лише до тієї міри, до якої програма дорослої людини є її власною програмою, тобто настільки, наскільки вимоги, що висувуються до неї, сприймаються дитиною як власні і наскільки вони відповідають власним інтересам дитини в галузі пізнання, а інтереси визначені тим змістом, який вона вкладає сама у певну ситуацію [2].

Встановлено, що несформованість передумов навчальної діяльності у дошкільному дитинстві призводить до значного зниження успішності в початковій школі. Щоб визначити, якими вміннями (елементами навчальної діяльності) має оволодіти дошкільник, необхідно з'ясувати, в чому полягає специфіка навчальної діяльності молодшого школяра. Спираючись на аналіз, проведений Д.Б. Ельконіним та В.В. Давидовим, в структурі навчальної діяльності виділяють такі компоненти: навчальні завдання, навчальні дії, контроль та оцінка [3; 6].

Отже, серед головних компонентів (показників), які складають загальну підготовленість дошкільників до навчання у школі варто назвати наступні: певний рівень розвитку пізнавальних інтересів, вміння сприймати опосередковану інформацію, готовність до зміни соціальної позиції тощо. Одним з найважливіших показників сформованості у дошкільників передумов навчання у школі є вміння дитини самостійно оцінювати результати власної діяльності або, використовуючи сучасну термінологію, здійснювати самомоніторинг діяльності. Багатьма дослідниками така самооцінка діяльності визнається суттєвим фактором безболісного, плавного переходу до нових умов навчання і виховання. Вміння об'єктивно оцінювати процес і результат власної діяльності виступає для дитини запорукою успішного розв'язання навчальних задач.

Оцінка дитиною власної діяльності є частиною більш загальних психічних утворень, таких як самооцінка, уявлення про себе. З формуванням же самооцінки як механізму саморегуляції пов'язані всі складові готовності дитини до шкільного навчання: пізнавальна, соціальна, особистісна [7].

1. Наукові дослідження засвідчують, що діти шостого року життя можуть довільно керувати власною діяльністю. Вони здатні обмежувати свої бажання, долати перешкоди, що виникають на шляху досягнення мети, оцінювати результати виконуваних дій.

У період 5-7 років відбувається зміна провідного виду діяльності дітей: якщо в дошкільному віці це ігрова, то в молодшому шкільному віці – це навчальна (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов). Беручи до уваги вікові особливості й можливості дітей старшого дошкільного віку, необхідно виховувати в них активне ставлення до власної діяльності, формувати вміння виділяти в ній мету і способи її досягнення; сприяти оволодінню загальними способами діяльності, на основі яких вони надалі зможуть самостійно виконувати нові завдання. Спостереження показують, що у дітей дошкільного віку оцінка себе майже завжди завищена. Вважається, що вона є прямим вираженням оцінки тих, хто керує вихованням дітей. Критерії, які використовує дитина при оцінці власної діяльності, значно залежать від педагога, який в більшості випадків базує свої судження на основі надання власної переваги і набагато рідше – через порівняння з аналогічними результатами діяльності інших дітей. Так, оціночна позиція самої дитини неперервно переплітається з оціночними ставленнями до неї з боку тих, хто її оточує, і особливо дорослих. Це призводить до труднощів у самостійному оцінюванні дітьми своїх результатів за умови відсутності зовнішнього контролю.

Спрямовуючи увагу дошкільника на вміння правильно оцінювати результати своєї діяльності, дорослий в такий спосіб розвиває в неї навички самооцінювання, самомоніторингу і, без сумніву, сприяє полегшенню адаптації до школи.

В дошкільних навчальних закладах часто спостерігається з різних причин або відсутність, або спільна діяльність дітей і дорослих у фронтальній формі. Дефіцит партнерської співпраці дорослого і дитини, суворий розпорядок дня, постійні вказівки дорослих, що належить робити в той чи інший час, контроль з боку дорослих – все це разом позбавляє дітей необхідності самостійно планувати, здійснювати і контролювати свою поведінку, формує звичку до виконання крок за кроком чужих вказівок. Тому дошкільники і молодші школярі виявляють більшу залежність при здійсненні самоконтролю, самооцінки, самомоніторингу.

Вивчення питання показує, що для розвитку у дітей вміння здійснювати самооцінку діяльності і її результату найбільш підходять такі види діяльності, як індивідуальні справи, спільні ігри-справи, різного роду продуктивна діяльність в індивідуальній та колективній формах, сюжетно-рольова гра, гра за правилами.

Як відомо, гра - форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури. Гра є сюжетним і рольовим втіленням перспективи Я-образу, а через нього - самооцінки дитини. Водночас у грі виявляється її готовність до саморегуляції. Для цього необхідно, щоб дитина розвивала рефлексивність, реалістичне бачення себе та інших, опановувала моральні критерії оцінювання і самооцінювання.

Наші спостереження за діяльністю дітей засвідчили, що однією з умов виникнення у старших дошкільників адекватної оцінки власної діяльності може слугувати включення їх у змагальну ситуацію в рамках гри за правилами на фізичну вмілість. Змагальні відносини, що виникають в ході гри, стимулюють оцінку учасниками результатів взаємодії. Для її появи в рамках гри за правилами сприятливі умови створює взаємна регуляція дітьми своєї поведінки: порівняння власного результату з результатом партнера, створення моментів перебування в різних позиціях - переможця і переможеного, визнання отриманого результату «власним», тобто залежним від власних зусиль і можливостей. Ми переконались, здатність оцінювати власну діяльність залежить від вміння дошкільників діяти в рамках існуючих правил, що в свою чергу визначається рівнем сформованості в них довільності поведінки.

Враховуючи цей факт, педагогам в дошкільних навчальних закладах доцільно звертати особливу увагу на розвиток у дітей відповідних якостей. За цієї умови вміння застосовувати щодо до себе оціночні дії стане для дітей по-справжньому предметом активного засвоєння. В іграх за правилами дитина, можливо, вперше буде здатна звертати увагу не тільки на результат, але й на спосіб досягнення цього результату, зробити перші кроки в розвитку здатності навчатися.

Здатність до самомоніторингу, самоаналізу, самооцінки пов'язана з діяльністю регуляторних структур мозку. У дошкільників ці структури не сформовані, вони розвиваються пізніше. Тому і виникають труднощі при навчанні в школі. Однак застосування спеціальних розвиваючих ігор і вправ сприяє розвитку регуляторних структур мозку. Ефективні способи регулювання дозволяють домогтися значних успіхів у різних видах діяльності, в інтелектуальній у тому числі. Багато вітчизняних вчених вказують на те, що ігрова діяльність дозволяє дитині в доступній формі освоювати навколишній світ. Підтримка продуктивної діяльності в дошкільному віці можлива в основному тільки в присутності дорослого, у той час як у грі діти можуть виконувати дії самостійно, без зовнішнього контролю дорослого (Л.І. Божович,

О.Р. Лурія, Т.В. Ендовицька, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець і ін.). Гра дозволяє довільно керувати своїм поведженням. Правило в грі задано через роль і дитина ніби відчужено стежить за своїм поведженням і діяльністю. Ця обставина відкриває великі можливості для розвитку самооцінки у дошкільників в умовах гри. Через ігрову діяльність діти поступово переходять до самостійного контролю не тільки поведження, але і пізнавальної діяльності. Пізнавальні процеси усе більш усвідомлюються, здобувають керований характер. Самооцінка відіграє важливу роль в інтелектуальній діяльності дошкільників, багато в чому визначаючи її успішність. Самооцінка діяльності, зокрема інтелектуальної, є важливим компонентом загальної здатності до навчання.

Відтак, ігрові форми діяльності, які викликають у дошкільників яскраві переживання успіху та невдачі, мають широкі можливості для формування такої важливої якості особистості, як адекватна оцінка власної діяльності. В ігровій ситуації оцінка починає виконувати важливу функцію, яка полягає в регуляції діяльності. Мотив проявити себе якнайкраще визначає мотив оцінки процесу і результату діяльності. Досвід самооцінювання, самомоніторингу, що набувається ігровими способами, є для дитини особливо значимий, враховуючи те важливе місце, яке займає гра в її житті.

Працюючи над проблемою, ми опрацювали систему ігрових вправ, які допоможуть оптимізувати навчальну роботу з дошкільниками і сприятимуть розвитку у них умінь правильно оцінювати власну діяльність і себе у сфері цієї діяльності. Прикладами таких ігрових вправ на розвиток самоконтролю і самооцінки у дітей під час ігрової діяльності можуть слугувати наступні: *Гра «Зроби так само»* (Варіанти завдань у цій грі можуть бути різними. Наприклад, дорослий ставить на стіл пірамідку, кільця якої насаджені в порядку зростання їхніх розмірів (зверху вниз). Дітям пропонується зібрати таку ж пірамідку. Виконавши роботу, діти самостійно перевіряють її за зразком); *Гра «Драбинка»* (Кожній парі дітей дається одна картка з прикладами. Приклади складені таким чином, що відповідь одного є початком іншого. Відповідь кожного приклада діти записують на відповідній сходинці. Кожна дитина може сама себе

проконтролювати. Приклади можна скласти так, що відповідь кожного буде відповідати номеру сходинки, на якій він записаний. Записуючи відповідь приклада на кожній сходинці, діти контролюють себе: чи вірно вони йдуть); *Гра «Число-контролер»* (Діти одержують картки з прикладами. Вирішивши дані приклади, вони можуть себе проконтролювати – сума усіх відповідей дорівнює числу 10).

На нашу думку, можна назвати загальні умови, що впливають на формування у дітей дошкільного віку адекватної оцінки власної діяльності, зокрема в процесі гри. До них належать:

спільний характер діяльності, заснований на контрольно- оціночних взаємовідносинах між дітьми, що сприяє співставленню результатів їхніх дій;

доступний самостійному оцінюванню дітьми наочній зовнішній результат діяльності;

вміння дітей застосовувати засоби взаємної нормативної регуляції у спільній діяльності;

активізація діяльності дітей дорослою людиною, яка надає взірць критичної оцінки власних дій;

озвучування дітьми процесу і результатів взаємодії.

Висновки. Отже, педагоги в дошкільних навчальних закладах повинні звертати особливу увагу на розвиток у дітей такої важливої якості, як самооцінка процесу і результату діяльності. За цієї умови вміння застосовувати щодо до себе оціночні дії стане для дітей запорукою полегшення труднощів при адаптації до школи. Великі можливості для розвитку самосвідомості, самоконтролю й самооцінки діяльності дітей старшого дошкільного віку має провідна діяльність дошкільників – ігрова.

Дана стаття не вичерпує зазначену наукову проблему. Подальшого дослідження потребують питання розвитку самоконтролю у дошкільників, впливу педагогічної взаємодії на формування самооцінки діяльності у дітей, спеціального керівництва дитячою грою з боку вихователя, засобів і способів оптимального регулювання стосунків дошкільника з однолітками тощо.

Список використаних джерел

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Наук. кер. А.М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012. – 70 с.

Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в дошкольном возрасте. Избр. психолог. исследования / Л.С. Выготский. – М., 1956. – С. 425- 440.

Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / Опыт теоретического и экспериментально-психологического исследования / В.В. Давыдов / – М., 1986. – С. 14-19.

Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Авт. кол.: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. – К.: Київ. у-т ім. Б. Грінченка, 2012.

Закон України «Про дошкільну освіту» // Нормативні документи. Для завідуючих ДНЗ / Упорядник Чала Т.Т. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – С. 61-85.

Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста / Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М., 1988. – С.75-79.

Якобсон С.Г. Адекватная самооценка как условие нравственного воспитания дошкольников / С.Г. Якобсон // Вопросы психологии. – 1995. – №3. – С. 55-61.